

AZƏRBAYCAN DİLİNİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА
METHODS OF TEACHING AZERBAIJANI LANGUAGE

UOT 37.

ŞAGİRDŁƏRDƏ NİTQ MƏDƏNİYYƏTİNİN FORMALAŞDIRILMASI
METODİKASININ BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Nigar Xanməhəmməd qızı Kazımzadə

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0003-3006-5200

E-mail: nigarkazimzade2001@gmail.com

Açar sözlər: nitq mədəniyyəti, metodik sistem, müəllim rolu, nailiyyətlər

Ключевые слова: культура речи, методическая система, фактор учителя, достижения

Key words: speech culture, methodical system, the teacher factor, achievements

Nitq mədəniyyəti kontekstində yeni yanaşmalar praktiki öyrənmə təcrübələrinin, problemlərin həlli fəaliyyətlərinin və şagirdləri sosial kontekstlərdə dili kəşf etməyə, fikirləri ifadə etməyə və məna müzakirə etməyə çağıran birgə sorğunun vacibliyini vurğulayır. Müzakirələrdə, debatlarla və birgə layihələrdə iştirak etməklə şagirdlər təkcə ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmir, həm də müxtəlif kontekstlərdə effektiv ünsiyyəti formalaşdıran dil konvensiyalarını, mədəni normaları və müxtəlif perspektivləri dərk edirlər.

Şagirdlərin şifahi nitqinin inkişaf etdirilməsində situativ vəziyyətin yaradılması zərurəti bir metodik vasitə kimi meydana çıxır. Bu zaman şagirdlərdə hər hansı bir hadisənin məzmununu, mahiyyətini olduğu kimi nəqil etmək arzusu, həvəsi oyanır. (5, s 350).

Nitq mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün pedaqoji vasitələrin praktiki tətbiqləri effektiv ünsiyyət və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirən müxtəlif təlim təcrübələrini əhatə edir:

Sınıf şəraitlərində strukturlaşdırılmış müzakirələr və debatlar şagirdlərə öz fikirlərini ifadə etmək, sübuta əsaslanan mülahizələrlə məşğul olmaq və bir-birinin fikirlərinə hörmətlə etiraz etmək imkanı verir. Bu fəaliyyətlər təkcə fəal iştiraka təşviq etmir, həm də şagirdlərin inandırıcı ünsiyyət qurmaq və mürəkkəb məsələlər haqqında tənqidi düşünmək bacarıqlarını artırır (1).

Rollu oyunlar və simulyasiyalar şagirdləri danışıqlar aparmaq, inandırmaq və ya münaqişələrin həlli kimi real dünyadakı ünsiyyət ssenarilərinə cəlb edir. Fərqli rollar və perspektivlər götürməklə, şagirdlər müxtəlif sosial və peşəkar mühitlərdə navigasiya üçün vacib olan empatiya, uyğunlaşma və şəxsiyyətlərarası ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

Birgə öyrənmə layihələri şagirdlərdən araşdırma aparmaq, məlumatları təhlil etmək və nəticələri şifahi şəkildə təqdim etmək üçün əməkdaşlıq etməyi tələb edir. Bu əməkdaşlıq yanaşması komanda işini təşviq edir, ünsiyyət bacarıqlarını artırır və şagirdləri effektiv ünsiyyət və əməkdaşlığın vacib olduğu birgə iş mühitinə hazırlayır.

Ədəbiyyat dərnəkləri və seminarlar şagirdləri ədəbi mətnləri təhlil etməyə və ya fəlsəfi sualları araşdırmağa yönəlmiş kiçik qrup müzakirələrinə cəlb edir. Bu müzakirələr tənqidi araşdırmanı təşviq edir, şagirdləri araşdırıcı suallar verməyə, arqumentlərini dəlillərlə dəstəkləməyə

və mürəkkəb anlayışları anlamalarını dərinləşdirən və ünsiyyət bacarıqlarını artıran ciddi intellektual diskursda iştirak etməyə təşviq edir.

Təhsil və öyrənmə sahəsində həm proqram təminatı, həm də dərslilər şagirdlər arasında biliklərin ötürülməsi, başa düşülməsini asanlaşdırmaq və problemləri həll etmək bacarıqlarını artırmaq üçün vacib vasitələr kimi xidmət edir. Hər bir mühit tənqidi düşünmə bacarıqlarının, analitik əsaslandırmanın və mürəkkəb problemlərin həllində biliklərin praktiki tətbiqinin inkişafına töhfə verən fərqli üstünlüklər və imkanlar təklif edir.

Dərslilər akademik standartlara, təlim məqsədlərinə və təhsil nəticələrinə uyğun gələn standart məzmun təmin etməklə kurikulumun hazırlanmasında və tədris təcrübələrində mühüm rol oynayır. Müəllimlər dərsls planlarını qurmaq, öyrənmə fəaliyyətlərini tərtib etmək və kurs məzmununu ardıcıl, mütəşəkkil şəkildə çatdırmaq üçün dərslilərə etibar edirlər ki, bu da öyrənmədə davamlılığl dəstəkləyən və effektiv sinif təlimatını asanlaşdırır.

Pedaqoqlar və metodistlər öyrənmə təcrübələrini artırmaq, şagird cəlbini təşviq etmək və fərdiləşdirilmiş öyrənmə yollarını dəstəkləmək üçün dərslilərin dizaynına, çatdırılmasına və əlçatanlığına rəqəmsal texnologiyaların yeniliklərini və integrasiyasını davam etdirirlər. Rəqəmsal transformasiyanı əhatə etməklə, dərslilər ənənəvi və rəqəmsal öyrənmə mühitlərində əvəzolunmaz resurslar olaraq qalır, bütün dünyada şagirdlər arasında akademik mükəmməlliyi, tənqidi düşünmə bacarıqlarını və ömür boyu öyrənmə vərdislərini inkişaf etdirir.

Məktəbdəki mövcud vəziyyəti öyrənmək və təhlil etmək təhsil nəticələrinə və ümumi məktəb səmərəliliyinə təsir edən müxtəlif aspektlərin ətraflı araşdırılmasını tələb edir. Bu hərtərəfli yanaşma müxtəlif məlumat mənbələrinin toplanması, maraqlı tərəflərin cəlb edilməsi və əsas problemlərin aşkar edilməsi və strateji həllərin formalaşdırılması üçün dərin təhlillərin aparılmasını əhatə edir.

Son illərdə məktəblərdə nitqin inkişafının vacibliyi daha çox qəbul edilir. Təhsil kurikulumları şagirdlərin fikirlərini aydın ifadə etmələri, dialoqlarda iştirak etmələri və məlumatları effektiv təqdim etmələri zərurətini vurğulayaraq, əsas komponent kimi getdikcə daha çox ünsiyyət bacarıqlarını birləşdirir. Şifahi ünsiyyətin gücləndirilməsinə yönəlmiş proqramlar və təşəbbüslər bir çox təhsil sistemlərində həyata keçirilir ki, bu da nitq bacarıqlarının həm akademik nailiyyətlər, həm də sosial qarşılıqlı əlaqə üçün vacib olduğunu daha geniş anlayışı əks etdirir.

Məsələn, məktəblər debatlar, təqdimatlar və qrup müzakirələri kimi fəaliyyətləri adi kurikulumuna integrasiya edirlər. Bu fəaliyyətlər şagirdlərə ictimai nitqlə məşğul olmaq, tənqidi təfəkkür inkişaf etdirmək və birgə öyrənməyə cəlb etmək imkanları yaradır. Bundan əlavə, dil sənəti proqramları tələffüz məşqləri, şifahi oxu və hekayələr kimi nitqin inkişafı elementlərini daxil etmək üçün hazırlanır.

Texnologiyanın təhsilə integrasiyası nitqin inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir. Rəqəmsal alətlər və platformalar şagirdlərin nitq bacarıqlarını artırmaq üçün innovativ yollar təklif edir. Dil öyrənmə proqramları, nitqin tanınması proqramı və interaktiv təhsil oyunları ünsiyyət bacarıqlarının inkişafı üçün cəlbədicə və fərdiləşdirilmiş yanaşmalar təqdim edir. Bu texnologiyalar şagirdlərə təhlükə yaratmayan mühitdə nitqlə məşğul olmağa, dərhal rəy almağa və zamanla onların irəliləyişlərini izləməyə imkan verir.

Nitq mədəniyyətinin elementlərini müxtəlif fənlərə toxunduran integrativ kurikulum şagirdlərin şifahi bacarıqlarını əhəmiyyətli dərəcədə artırır bilər. Müxtəlif fənlər üzrə ünsiyyətəyönü

fəaliyyətləri və qiymətləndirmələri birləşdirməklə, pedaqoqlar təhsilin bütün sahələrində effektiv nitqin vacibliyini vurğulayan vahid öyrənmə təcrübəsi yarada bilərlər. Məsələn, təbiət elmləri dərslərində elmi mövzularda şifahi təqdimatlar və debatlar, tarix dərslərində isə tarixi şəxsiyyətlərin rollarını oynamaq, onların çıxışlarını və ritorikasını müzakirə etmək olar. Bu yanaşma müxtəlif kontekstlərdə nitq mədəniyyətinin aktuallığını gücləndirməklə yanaşı, həm də şagirdlərin davamlı olaraq təcrübə keçməsinə və bacarıqlarını təkmilləşdirməsinə kömək edir.

Şagirdlərin nitq mədəniyyətinin inkişafı üçün interaktiv və birgə təlim mühitləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qrup layihələri, müzakirələr və həmyaşıdlara tədris şagirdlər arasında fəal iştirak və şifahi qarşılıqlı əlaqəni təşviq edir. Bu fəaliyyətlər şagirdlərə öz fikirlərini ifadə etmək, başqalarını dinləmək və konstruktiv dialoq aparmaq üçün platforma yaradır. Birgə öyrənmə həm də tənqidi düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirir, çünki şagirdlər qrup dinamikasında hərəkət etmək və ümumi məqsədlərə nail olmaq üçün səmərəli ünsiyyət qurmağıdır (2).

Tənqidi düşüncə və mübahisə nitq mədəniyyətinin vacib komponentləridir. Şagirdləri debatlarla iştirak etməyə təşviq etməklə, pedaqoqlar onlara ardıcıl arqumentlər qurmaq, sübut təqdim etmək və əks arqumentlərə cavab vermək bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edə bilər. Debat fəaliyyətləri şagirdlərdən ayaq üstə düşünməyi, fikirlərini aydın ifadə etməyi və müxtəlif perspektivlərlə məşğul olmağı tələb edir. Bu bacarıqlar daha geniş ictimai kontekstlərdə akademik uğur və effektiv ünsiyyət üçün əvəzolunmazdır.

Təlim prosesində texnologiyanın integrasiyası şagirdlərin nitq mədəniyyətinin inkişafı üçün innovativ imkanlar təklif edir. Nitq təhlili proqramı, video qeyd və onlayn müzakirə platformaları kimi rəqəmsal alətlər şagirdlərə şifahi ünsiyyət bacarıqları haqqında dərhal rəy verə bilər. Virtual sinif otaqları və vebinarlar şagirdlərə dünyanın hər yerindən həmyaşıdları və ekspertləri ilə real vaxt rejimində müzakirələr aparmaq imkanları təklif edir. Bundan əlavə, dil öyrənmə proqramları və onlayn resurslar nitq mədəniyyətini yaxşılaşdıran interaktiv və fərdiləşdirilmiş öyrənmə təcrübələrini təmin edərək ənənəvi təlimatı tamamlaya bilər.

Vizual, eşitmə və mətn elementlərinin integrasiyasını nəzərdə tutan multimodal savadlar təlim prosesini zənginləşdirir və nitq mədəniyyətinin inkişafına dəstək verə bilər. Pedaqoqlar şifahi təlimatı artırmaq və şagirdləri daha effektiv şəkildə cəlb etmək üçün multimedia təqdimatlarından, audio yazılardan və əyani vəsaitlərdən istifadə edə bilərlər. Məsələn, məşhur natiqlərin video kliplərindən və ya interaktiv rəqəmsal nağıllardan istifadə şagirdlərə müxtəlif effektiv ünsiyyət nümunələrini təqdim edə və onları öz nitq mədəniyyətlərini inkişaf etdirməyə ruhlandırmaqla bilər.

Şagirdlərin nitq mədəniyyətinin formalaşmasında pedaqoqların peşəkar inkişaf proqramları həlledici rol oynayır. Davam edən təlimlər və seminarlar müəllimləri effektiv ünsiyyət bacarıqlarını öyrətmək üçün ən son pedaqoji strategiya və alətlərlə təchiz edə bilər. Pedaqoqlar cəlb edici və interaktiv dərslər yaratmağı, mənalı rəy bildirməyi və şifahi ifadə üçün əlverişli sinif mühiti yaratmağı öyrənə bilərlər. Peşəkar inkişaf həm də müəllimləri öz tədris təcrübələri üzərində düşünməyə və şagirdlərin nitq mədəniyyətini dəstəkləmək üçün öz metodlarını daim təkmilləşdirməyə həvəsləndirir.

Səmərəli qiymətləndirmə və əks əlaqə şagirdlərin nitq mədəniyyətinin inkişafı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Şifahi ünsiyyət bacarıqlarına diqqət yetirən formativ və summativ qiymətləndirmələri daxil etməklə, pedaqoqlar şagirdlərə onların tərəqqi ilə bağlı mütəmadi rəy

bildirə bilərlər. Bu dəyərləndirmə konkret, hərəkətə keçə bilən və dəstəkləyici olmalı, şagirdlərə güclü tərəflərini və təkmilləşdirmələri lazım olan sahələri müəyyən etməyə kömək etməlidir. Özünüqiymətləndirmə və həmyaşıdların qiymətləndirilməsi fəaliyyətləri şagirdlərin özlərinin və başqalarının ünsiyyət bacarıqlarını qiymətləndirmək qabiliyyətini daha da artırır, davamlı öyrənmə və inkişaf mədəniyyətini inkişaf etdirə bilər (3).

Problemin aktuallığı. Şagirdlər arasında nitq mədəniyyətinin formalaşmasına yardım edən metodik sistemin həyata keçirilməsi bütün dövr üçün aktuallığını qoruyub saxlayacaqdır. Bu mövzunun öyrənilməsi nəzəri və praktik cəhətdən böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu sahədə aparılan işlər şagirdlərin şəxsi və ictimai həyatlarında uğurlu nəticələrin alınmasına gətirib çıxarır.

Problemin elmi yeniliyi. Burada aparılan araşdırmanın yeniliyi şagirdlərdə nitq mədəniyyətinin inkişafına yardım edən müxtəlif metodik sistemlərin tətbiqi və buradan alınan müsbət nəticələri əhatə edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali məktəb müəllimləri, tələbələr o cümlədən magistrantlar istifadə edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Nəzərov A., Mollayeva E. Müasir dövrün təhsil problemləri. (Dərs vəsaiti). Bakı, 2011.
2. Kennedy, R. In-Class Debates: Fertile Ground for Active Learning and the Cultivation of Critical Thinking and Oral Communication Skills. International Journal of Teaching and Learning in Higher Education, 2007.
3. Brookfield S. D., & Preskill, S. Discussion as a Way of Teaching: Tools and Techniques for Democratic Classrooms, 2005.
4. Abdullayev N. Nitq mədəniyyətinin əsasları. Bakı, 2013.
5. A.N.Rəhimov. Ana dilinin tədrisi metodikası. Bakı, 2003.

Н.Х. Казимзаде

Внедрение методической системы, способствующей формированию культуры речи у студентов Резюме

Для реализации методической системы следует выбирать эффективные методы обучения с учетом возрастных и психологических особенностей обучающихся. В ходе занятия следует использовать интерактивные методы, ролевые игры и дискуссии, приоритет следует отдавать развитию практических речевых навыков. Посредством систематической и постоянной оценки следует контролировать речевое развитие учащихся и вносить соответствующие исправления.

N.X. Kazimzade**Implementation of a methodical system that helps the formation
of speech culture among students****Summary**

For the implementation of the methodical system, effective teaching methods should be selected according to the age and psychological characteristics of the students. In the course of the lesson, interactive methods, role-playing games and discussions should be used, priority should be given to the development of practical speech skills. Through systematic and continuous evaluation, students' speech development should be monitored and appropriate corrections should be made.

Redaksiyaya daxil olub: 27.02.2025